

Йому хіба ще за молодих літ. Нині увечері — роздумував — піду до Ірини й попрошу в неї вибачення. Коли завязував краватку, задзвонив телефон.

„Гальо!“ відозвався співучий голос Ірини. „Це ти, Даниле? Слухай, я не могла спати. Мені було так жаль. Як я з тобою поводитимася вчора увечері.. ти мусиш мені вибачити.. Я не знаю, що діялося зі мною.“

„Навпаки“, сказав він. „Це я винен.. Ірино, цілу ніч я думав і рішив змінитися“.

„Дурниці! Перш усього не змінйся... Ні! Те, за що тебе люблять, Даниле, це якраз твоя химерність, ота зухвалість, оця вдача розбещеної дитини... Це щось таке гарне в чоловіці, що просто силує уступати йому.. Я хотіла тобі сказати, що я сьогодні увечері вільна й не маю ніякої програми... Розпоряджай мною“...

Вішаючи слухавку, Данило сумно похитав головою.

Перекл. А. Б-а.

Юрій Липа.

Розмова з порожнечою

(На маргінесі статті Уласа Самчука „Крик в порожнечу“.)

Людина з тверезим розумом не стане письменником-Взагалі письменником, не лише українським. Бо то є дивний інтерес. В одній зі своїх новельок оповідає французький автор (здається А. Доде) про життя людини, що мала золотий мозок. Той мозок видрапувала людина з власного черепа і платила ним направо й наліво. Спочатку робила це молодю й весело, пізніше з тривогою, бо завважила, що золотий мозок теж має свої виміри. Опісля — знайшли ту людину мертвою, а в руці її, затисненій у смертельному болю жмені, були останні крихти золота і загуста кров.

В тій країні, де жила та людина, письменницьке золото всетаки було чогось варте. Ми, Українці після Сімнадцятого ще не вирішили на чому має опертися наша духовна валюта, наша національна індивідуальність. Оконечно там, де йшло про діло, та синтеза була ще для всіх зрозуміла, але українська синтеза писана на папері, чи вона нам потрібна, а коли потрібна — то в якій мірі? Бо ми вже звикли до чужих. І земля Пушкіна і земля Міцкевича залишили в українській психе чимало духових кольоній. Вони ввійшли вже навіть у побут, у підсвідомість. В одній із глупеньких сцен повісти Сенкевича співають козаки Хмеля для Тугай-бея пісню про нього (ніби ними зложена), як то він „розсердився дуже“ і просять: „не сердися, друже!“

Не вірив я власним ухам, коли почув цей приспів у нашій власній армії, в Дев'ятнадцятому. Річ не в пісонці, а в тому, що правдиву синтезу Хмельницького, володаря європейської слави у Чигиринському палаці, союзника султана й короля Швеції, замінила ота синтеза Сенкевича — Хмельницький, бунтар, дикун у шатрі, що дрижить перед іще більшим дикуном і співає „не сердися друже“. Це подробиця, але яскрава. Гостре око завважить їх тьму.

Якби там не було, — синтеза України минулої, гаряча, любовна, всеобіймаюча, грізна для ворогів, толерантна для своїх ще тільки... буде.

Гляньмож на недалеке минуле, чи не варто закласти ті минулі творчі типи в мармурі літератури? Чи ж нам не треба засилити Україну міцними постатями? (Щодо заселення — мимоволі насовується згадка про нашу блискучу кольтонізаційну епоху — Чорноморщина, Харківщина, чумакі минулих двох століть, — чи лише американці уміють творити культ свого Wild West'у?)

Чи ж синтеза сучасності нам непотрібна! Чи „жити сучасно“ потрапимо самі? Живімож життям особистим через особисте життя других. Тих других гострозорих, синтезуючих. З другого боку скільки загадок української душі може розв'язати лише інтуїція Українця-письменника! Синтеза, велика синтеза, наша синтеза в супереч синтезі чужих — то річ потужна.

З боєм великим прийде ця синтеза. Вирости з Виспянщин, Гладкофщин, і т. п. не буде легко письменникомві. (Письменником зве Ніцше того, хто пише власним співом, власною правдою, — власною кровю). А загал, щоби прийняти письменника, мусить одкинути чужих, тих найближчих чужих.

Рости самому і створювати одночасно собі нове сприятливіше оточення, чи то не загато як для звичайної людської істоти? Людина з тверезим розумом не стане письменником... українським.

Лист п. Самчука „Крик у порожнечу“ це „людський документ“, сказавби Золя. Якже мусіла допекти порожнеча (і то очевидно майже абсолютна, бо не давала резонансу!) п. Самчукові, коли він написав той крик.

Хоч він помиляється, — небогато меценатів мистецтвами мали і, навіть, здається, маємо. Пригадує собі мрію одного з них (це було в Києві в 1918 р.): — купити яхту, назбирати всіх ще живих українських письменників і виплинути на далекі моря. Сам меценат сидівби і лише прислухувався до розмов натхненних мужів.

Ба, маю сміливість твердити, що корабель той виплинув і то на широкі українські води; має він щось у собі з Летючого Голяндця, коли пролітає то над селами, то над проваллями, то над українськими столицями (прошу не

вгадувати над котрою, — ми їх маємо з десяток, почавши від одної високої могили під Каневом!).

Але, чи ж хто зауважив той корабель літератури, чи далеко чути голоси тих, що на ньому є? Тих Бажанів, Підмогильних, Антоненко-Давидовичів, тих Рильських, Зерових, тих Маланюків, Бабіїв і Самчуків, чути, чи ні?

Бо коли губляться в порожнечі, то він є дійсно корабель-марево. Колиж відгукається на них тисячею голосів українська земля, то — добре. То значить, що сивий Пан-Біг, єдиний, справжній меценат української літератури, скаже таки колись своїм гостям — письменникам: „Но дітки, маєте хіба досить цього коливання. Не один з вас, певне, й морської недуги дістав, — висідайте на твердий ґрунт“...

Матеріалом праці письменника є слово, і то слово — українське. Зачислюємо туди і газету, і біблію Куліша, і напис на папіросах, і „Погибнеш, згинеш, Україно!“ Шевченка. Поняття так широко змережане, що перейдім ліпше відразу до слів. Є слова хрещені, і нехрещені. Поясню це.

Коли слово пережило з нами якесь велике почуття, якесь велике напруження відданости, героїчності — тоді воно — „хрещене“. Слово, що вилинуло з уст коханки в найбільшому щасті; слово, що кинув нам умираючий друг; слово, що зєднало нас із широким віддыхом юрби, і слово мудрости, що сходить непомітно, як сонце.

А є слова — „нехрещені“, — потерчата, вмерлі, нехрещені діти, що не знають дня, що з примкненими очима літають над нами, непомітно зявляються і непомітно щезають. Їх не благословило людське почуття, жар людського серця. (Або принайменше не в нас).

Якже там із почуттям, серцем Українців, чи багато воно охрестило тих своїх дітей — слів! Де вони, його знаки балакучі й мовчазні, помірковані й нестримні, заклопотані й напрасні, шалапутні, де ті знаки зойкливі, коми-зливі й поважні, дбайливі й задиркуваті, знаки, що здійснюються у височинь, що сплітаються і звертисто падають, глибинні й клопітні, похмурні й веселкові?

То все розсипало серце в українських просторах: грайливі подільські говірки, виспівлива полтавсько-київська мова (наша Тоскана, — як казав Самійленко), тверда кубанська, дріботлива гуцульська говірка, староруський язик Чернігівщини.

То все розсипало серце в українському минулому: готична мова літописей, буруни „Слова о полку“, ренесансова актова й полемічна, барокова козацьких книг, лубковата народніх пєс, а далі йдуть уже постаті: трохи пантагрюєлівський Гулак-Артемовський, добрі борщі автора „Енеїди“... далі вже постаті письменників.

Коли Українець хоче бути Українцем мусить жити

з своїми письменниками. З реформованою мовою Старицького, з блискучими діалектами Стороженка, Черемшини, з мовою автора „Камінної душі“, мовою „Синьої книжечки“, мовою „На камені“, „Україні“... Мусить увійти разом із письменником в Таїнство Хрещення слів духом ентузіязму, краси, пориву. Співтворити з ним.

Єднання з письменником у цьому залишить читачеві почуття радості, оптимізму як кожне єднання в творчості. Тоді не буде потерчат-слів. Але до того часу?

Чи Ви зауважили, що на чужині, коли Німець зустрине Німця, Москаль — Москаля, Поляк — Поляка; вони слухають один другого з усміхом? Рідні слова для них — радощі.

Українець на чужині, почувши рідне слово хмуриться. Воно не пригадує йому радощів, хіба якісь партійні сварки...

Поетів і людей юрби у нас ніколи не бракувало. В найтяжчі часи знайдемо, щось як талант Г. Манджури (що за життя не друкувався), чи якого отамана. Тяжче створити багатогранну, многосторонню суспільність, а в тій суспільності ще одну — літературну.

Бо може письменники й певні, що їх голос почує українська „порожнеча“, але не завжди так буває. Коли письменник має талант висловити себе по тяжкій аналізі і ліпше чи гірше зсинтезувати ту частину життя, що на нього припала, то вже і це добре, не можна вимагати від нього більше.

Але щоби подати своє — своїм, того буває за мало. Не кожний має щастя автора „Ната Пінкертон“, або „Печері Ляйхтвайса“ і є доступний за дешево ціну.

Письменникам бракує посередника. Не того, що дістає за кожну рецензію 10⁰/₀ для своєї дрібної амбіції. Не тих критиків-менторів, що завжди свої інтенції досконало розуміють, а в письменника шукають не того, що він має, а того чого йому недостає. Нація росте, і бадьорішає і сміливішає, — і ці діти песимізму (страхополоство) щораз меншу гратимуть ролю.

Українському письменникові — бракує побратима, спорідненого таланту, що його розуміє, таланту-популяризатора, що звяже його серце тисячею ниток із серцями людей.

Непропорціональність намірів і очевидности, брак культурного приготування суспільности, брак творчих посередників і організаторів культури — це порожнеча довкола українських письменників. Але чиж вона є лише біля цієї жменьки? Більше є таких жменьок еліти, більше є таких, що гукають у порожнечу.

І ту порожнечу виповнить велика пристрастна любов. Час на неї надходить. Любов, що зєднає органічно, стопить,

злютує в націю ¹во імя нації. На велику порожнечу — любов...

У своєму листі п. Самчук говорить не лише про долю літератури, ¹він неспокійний за долю й окремого письменника.

Доля його — здобути гармонію, могутню і всебічну, стати до суперництва в формі з найліпшими письменниками Заходу.

І не думати про себе особисто.

Степан Смаль-Стоцький

Немолів^{*)}

(Спомики з дитячих літ на вічну пам'ять мому батькові)

Не було на ярмарку жадного порядку. Воно так як в тім решеті, що до нього я бувало назбирав багато хрущів і вони там лазять сюди, туди один поверх другого, то ніби крила розчепірюють, щоб полетіти, та не можуть, бо от вже другий ввалився на нього, одні другим заваджають, за ноги чіпляються — зовсім безпорадні. Отакий то ярмарок. То не те, що в вулю бджоли. І вони лазять на купі, але як добре придивитися, то здається, що кожна бджола добре знає, чого вона хоче, куди йде, одна другій не перешкаджає. Супроти купців, згінників наші люди були безрадні. Вони привезли, що мали на продаж, бо потреба гроша їх припекла. Та потреба силувала їх брати, що дають. Почухаються кілька разів в потилицю, закленають, виють трохи горілки тай тільки. Вертають до дому раді, що хоч сякий-такий крейцар побачили. За гроші було тоді тяжко. Люди гроша власне так багато не потребували. Все мали своє, все робили собі дома. Тільки на податки, на сіль, селедці, сякий-такий горщик або миску, в неділю і свята крейцар, два до церкви. От і все. Хиба трапилося весілля або похорон, тоді треба було трохи більше. Дещо заробляли на панськім: на хмелярні, в полі орали, жали, косили, в лісі стоси рубали, возили. Але й за роботу на панськім заплата була здебільшого в натурі, лиш мало гроша перепадало до людських рук. Потреби були невеликі і їх обганялося тими дрібними. У кого лежало в скрині яких 50 ринських, той був вже великий богач, той декому їх позичав звичайно на великий процент. Такі гроші добувалися з продажу коний, худоби, безрог, збіжжа на ярмарку.

Отак поярмаркували, побачилися, побалакали з собою, напилися і до дому. Розіжджалися з ринку трома гостинцями: лопатинським, стоянівським і камянецьким та ще й середпо-

^{*)} Див. „Вістник“, кн. III.